

**Ismoilova Ma'mura Ochilovna**  
**Chirchiq davlat pedagogika Universiteti O'zbek tili va adabiyot yo'nalishi**  
**magistranti E-mail: [mamuraismoilova@gmail.com](mailto:mamuraismoilova@gmail.com)**

## **O'QUVCHILARDA KITOB MUTOLAASI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH USULLARI**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada boshlangich sinf o'quvchilarida kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, kitob o'qish ko'nikmasi shakllansa, ma'naviy-intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirishda kitobxonlik madaniyatining o'рни tahlil etilgan. Kitobxonlik ko'nikmalari va madaniyatini oshirish haqida so'z boradi hamda kitobxonlik mahorati va madaniyatini oshirish masalalari muhokama qilinadi.

**Kalit so'zlar:** O'quvchi, kitobxonlik, kitobxonlik madaniyati, yoshlar ma'naviy-intellektual salohiyati, ongu tafakkuri, dunyoqarash, amaldagi mazmuni.

**Исмаилова Мамура Очиловна**  
**Чирчикский государственный педагогический университет, аспирант**  
**кафедры узбекского языка и литературы**  
**E-mail: [mamuraismoilova@gmail.com](mailto:mamuraismoilova@gmail.com)**

## **МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ КНИГОВОГО ЧТЕНИЯ У СТУДЕНТОВ**

**Аннотация:** В данной статье анализируется роль культуры чтения в формировании книжного чтения и культуры чтения у учащихся младших классов, формировании навыков чтения, развитии духовно-интеллектуального потенциала, самосознания и мировоззрения. Обсуждается улучшение навыков и культуры чтения, а также обсуждаются вопросы улучшения навыков и культуры чтения.

**Ключевые слова:** Читатель, чтение, культура чтения, духовно-интеллектуальный потенциал молодежи, Я-концепция, мировоззрение, практическое содержание.

**Mamura Ochilovna Ismailova**  
**Chirchik State Pedagogical University, graduate student of the department of**  
**Uzbek language and literature**  
**E-mail: [mamuraismoilova@gmail.com](mailto:mamuraismoilova@gmail.com)**

## **METHODS FOR FORMING A BOOK READING CULTURE IN STUDENTS**

**Annotation:** This article analyzes the role of reading culture in the formation of book reading and reading culture among elementary school students, the formation of reading skills, the development of spiritual-intellectual potential,

self-thinking and worldview. Improvement of reading skills and culture is discussed and issues of improvement of reading skills and culture are discussed.

**Key words:** Reader, reading, culture of reading, spiritual-intellectual potential of young people, self-concept, worldview, practical content.

### **Kirish**

Mamlakatimizda ma'rifatli, ma'naviy-ruhiy yetuk, intellektual salohiyatli yoshlarni tarbiyalashda ajdodlar ilmiy-ma'naviy merosini har tomonlama chuqur o'rganish va targ'ib etishga, ularning zamon ruhiga mos g'oyalaridan yosh avlodni munosib vorislar etib tarbiyalashga oid islohotlar amalga oshirilmoqda. "Betakror va noyob ilmiy-ma'naviy merosi biz uchun doimiy harakatdagi hayotiy dasturga aylanishi kerak. Bu o'lmas meros hamisha yonimizda bo'lib, bizga doimo kuch-quvvat va ilhom bag'ishlashi lozim. Buning uchun olim va mutaxassislarimiz, hurmatli ulamolarimiz bu ma'naviy xazinani bugungi avlodlarga sodda, tushunarli, jozibali shaklda yetkazib berishi zarur". Bu borada o'rta asr musulmon sharqi allomalarining islom dinining insonparvarlik mohiyatini targ'ib etuvchi gnoseologik va teologik ta'limotlaridagi gumanistik konsepsiyalar negizida shakllangan konstruktiv ahamiyatga ega falsafiy g'oyalarini har tomonlama ilmiy-nazariy tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugun mamlakatimizdagi barcha islohotlarning negizida jamiyat hayotida ezgu qadriyat va an'analarni chuqur qaror toptirish, xususan, yosh avlodning ma'naviy-intellektual salohiyati, ongu tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish, Vatan va xalqqa muhabbat hamda sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol shaxsni tarbiyalash dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi. Buning uchun islohotlarni markazida kitobxonlik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Bu esa huquqiy-me'yoriy bazani mustahkamlash, tashkiliy-amaliy ishlarni zamon talablari asosida olib borish, bu masalaga keng jamoatchilikni jalb etish bo'yicha keyingi paytda birmuncha ishlar amalga oshirilayotganini ta'kidlash lozim.

**Adabiyotlar tahlili.** Ta'limning dastlabki bosqichidayoq o'qish ko'nikmalarini shakllantirish o'qishga qiziqishning paydo bo'lishi va rivojlanishiga asoslanishi kerak; bu jarayon o'quvchining psixologik xususiyatlarini inobatga

olgan holda turli materiallar asosida qurilishi kerak. O'qish ko'nikmalarini shakllantirish va o'qishga qiziqishning paydo bo'lishi jarayonlarini, shu jumladan o'quvchining umumiy rivojlanishiga birlashtirish kerak. O'qishga bo'lgan qiziqishni boshidanoq kognitiv muammolarni hal qilish vositasi sifatida ishlatish kerak. Ammo qiziqishning paydo bo'lishi mustahkam o'qish qobiliyatisiz mumkin emas. O'z navbatida, o'qish malakasi bu mahoratni rivojlantirishga kognitiv qiziqishsiz shakllanmaydi. Bu ikki hodisa juda chambarchas bog'liq ularni farqlash qiyinligini. Shu sababli, bu hodisalarni o'zaro bog'liq holda o'rganish va o'qish qobiliyatini shakllantirish jarayonida o'qishga qiziqishning paydo bo'lishi va rivojlanishini ta'minlaydigan ta'lim tizimini yaratish zarurati paydo bo'ldi [1].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini nima belgilaydi? Bu savolga javob ularni organik ravishda birlashtirish uchun o'qish va qiziqish muammosini chuqurroq o'rganishga imkon beradi.

O'qish murakkab, individual jarayondir. Har bir o'quvchi kitobga o'z shaxsiyatining o'ziga xos tomonlari bilan javob beradi. Individual xarakteri va hayotiy tajribasiga ko'ra, bu asarni o'qiyotganda, ayniqsa, bir tuyg'u kuchaydi, boshqasida – aql, rasionallik shaxsning hissiy-ixtiyoriy tomonini bostirib, chetga surib qo'yadi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quvchilarning individual xususiyatlari va qiziqishlarini o'rganishga alohida ahamiyat beriladi. O'qish qobiliyatini o'zlashtirishning birinchi bosqichida o'quvchining o'zi o'qishga qiziqadi, bu unga jarayon sifatida zavq bag'ishlaydi, va nafaqat qiziqarli tarkibni joriy etish vositasi sifatida. Harakat tendensiyasi va harakat mexanizmini takomillashadi, o'quvchining zavqlanish, o'yin-kulgi maqsadida kitob o'qishni boshlashi, asosan she'r o'qishini asos qilib oladi. mazmuni har doim ham aniq bo'lmasa-da, uni ularning musiqiyligi, ritmi, qofiyasi o'ziga jalb qiladi.

**Tadqiqot metodologiyasi.** O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabrdagi “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”gi PQ-3271-son Qarori qabul qilindi. Unda ta'kidlab qo'yildiki, “kitob mutolaasi va kitobxonlik

madaniyatini oshirishga doir targ'ibot ishlarini tizimli va samarali tashkil etish, bu borada kitobxonlar, kutubxonachi va targ'ibotchilar o'rtasida "Eng kitobxon maktab", "Eng kitobxon mahalla", "Eng kitobxon oila", "Eng faol kutubxonachi" kabi ko'rik-tanlovlarning saralash va respublika bosqichlarini yuqori saviyada o'tkazishni yo'lga qo'yish" [2]. Bu esa oilada kitobxonlik ko'nikmasini shakllantirish zaruratini davlat siyosati darajasidagi muhim masala ekanligini anglatadi.

O'qish uchun kitob materialini tanlashda janr va tematik xilma-xillikni, hozirgi va o'tmish haqidagi asarlarni hisobga olgan holda ta'lim maqsadlariga amal qilish mumkin; mumtoz va zamonaviy mualliflarning asarlari, xalq og'zaki ijodi, boshlang'ich sinf o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, kitobxonlikka bo'lgan qiziqishini hisobga olgan holda, eng muhimi, asarning badiiy qiymatini beruvchi belgilovchi qiymati. O'quvchi doimo yuksak badiiy asarlar bilan, o'quvchilarda badiiy didni shakllantirishga xizmat qiladigan haqiqiy adabiyot bilan shug'ullanishi kerak, chunki aynan badiiy did hayotning haqiqiy go'zalligini soxta go'zallikdan, haqiqiy san'atni soxtadan farqlashga yordam beradi.

**Tahlil va natijalar.** Ta'lim muammosi shaxsning mohiyati, uning ma'naviy boyligi va unga didni singdiruvchi - ota- onasi, o'qituvchisi va kutubxona xodimlari haqidagi savol bilan bog'liq.

Kutubxona - bu sehrli joy. Bo'sh daqiqa paydo bo'lishi bilan, men adabiyotning bu sehrli olamiga sho'ng'ish uchun u yerga shoshilaman. Turli yoshdagi va qiziqishdagi odamlar uchun juda katta kitoblar tanlovi mavjud. Bundan tashqari, kutubxonada qiziqarli vaqt o'tkazishingiz mumkin: bu yerda o'quv zali va o'yin xonasi, shuningdek, turli odamlar va voqyealarga bag'ishlangan ma'rifiy tadbirlar va ijodiy kechalar mavjud. Kutubxona zamonaviy dunyoda mehr-oqibat va do'stlik orolidir.

Zamonaviy o'qishga o'rgatishning maqsadi - kitob o'qishga o'rgatish - nafaqat asosiy ta'lim shiori, balki o'qituvchining o'z o'quvchilariga nisbatan kasbiy burchi sifatida namoyon bo'ladi.

Kutubxona bosma va ayrim qo'lyozma asarlardan ommaning foydalanishini

ta'minlovchi madaniy-ma'rifiy va ilmiy muassasadir. U muntazam ravishda bosma asrlar to'plash, saqlash, targ'ib qilish va kitobxonlarga yetkazish, shuningdek, axborot-bibliografiya ishlari bilan shug'ullanadi. Shu jihatdan olib qaraganda ommaning madaniy saviyasini oshirish yo'lida faoliyat ko'rsatadi [3].

Bugun yoshlarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishlarini yuksaltirish maqsadida keng ko'lamli ishlar amalga oshirish maqsadida 2017-yil 13-sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr yetish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 7 iyundagi "O'zbekiston Respublikasi aholisiga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatishni yanada takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-4354-son Qarorlari, shuningdek, Prezidentimiz tomonidan yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil yetish bo'yicha ilgari surilgan 5 ta muhim tashabbusdan biri - yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlik madaniyatini keng targ'ib qilish bo'lmoqda [4].

Dunyodagi har qaysi davlat, har qaysi millat birinchi navbatda o'zining intellektual salohiyati, yuksak ma'naviyati bilan qudratlidir. Bunday yengilmas kuch manbai esa, avvalo, insoniyat tafakkurining buyuk kashfiyoti – kitob va kutubxonalarda, desak, adashmagan bo'lamiz [5]. Kitobxonlarga xizmat ko'rsatish kutubxonaning asosiy faoliyatidir. Kitob fondini butlash va uni tashkil etish, fond mazmunini yoritish, uni kitobxonlarga yetkazish kabi boshqa barcha ishlar anashu asosiy faoliyat uchun xizmat qiladi. Xalqimizning axborot va adabiyotga bo'lgan talablarini imkon boricha to'liq qondirish va adabiyot tanlashiga yordam berish kitobxonlarga xizmat ko'rsatishdan ko'zlangan asosiy maqsaddir. Ommaviy, ilmiy va maxsus kutubxonalar tizimi mavjud bo'lib, har bir kutubxona o'zining turiga ko'ra kitobxonlarni muayyan tabaqalarga ajratgan holda xizmat ko'rsatishni tashkil qiladi. Shu ma'noda kutubxonalar saqlanayotgan kitoblar tarkibiga qarab universal, ko'p sohali va soha kutubxonalariga ajraladi. Bugungi kunda kutubxonalararo aloqa yaxshi yo'lga qo'yilgan.

Ta'kidlash joizki, boshlang'ich ta'lim milliy metodologiyasi tarixida birinchi marta o'quvchini shakllantirish vazifasi ta'limning strategik maqsadlaridan biri sifatida ilgari surilmoqda. Buni bugungi kunda ushbu yo'nalishda olib borilayotgan deyarli barcha o'quv dasturlari ko'rsatib turibdi. Turli metodologlar o'quvchining yetakchi sifatini, mulkini turli yo'llar bilan ifodalaydilar, lekin ular bir narsaga rozi bo'lishadi: bolani kitob bilan san'at asari bilan muloqot qilishni o'rgatish kerak.

Shakllanishi qiyin, lekin juda muhim o'qish malakalaridan biri bu badiiy tilning obrazli va ifodali vositalarini (maxsus ritm, tovushli yozuv, tropik turlar, takrorlash, inversiya va boshqalar) idrok yetish qobiliyatidir. Gap barcha vositalar ro'yxatini tuzib, o'quvchini matndan ularga misollar izlashga o'rgatishda emas. Ba'zida kichik o'quvchiga turli xil tropiklarning nomlarini yodlab olishning hojati yo'q, garchi maktab o'quvchilari ba'zi atamalarni (taqqoslash, epitet, personifikasiya) tez va oson o'zlashtirsalar ham [6].

Zamonaviy ilmiy-texnika taraqqiyoti kutubxonalar ishini birmuncha murakkablashtirmoqda. Bosma asarlarni chop etishning tezkor usullari yaxshi yo'lga qo'yilganligi sababli kitoblar son jihatdan beqiyos darajada ko'payib bormoqda. Natijada kutubxonalar oldida ularni tanlash, saralash va oqilona saqlash, kompyuterlar vositasida izlab topish va tezda kitobxonlarga yetkazish maqsadlari ko'ndalang bo'ldi. Bu hol an'anaviy kutubxona texnikasini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish bilan almashtirish vazifasini dolzarb qilib qo'ydi.

Agar o'tgan asrning 50-60-yillaridan e'tiboran kutubxonalarda konveyr va ko'targichlardan foydalanila boshlangan bo'lsa, bugungi kunda bu jarayonga eng yangi texnikalardan foydalanish joriy etilmoqda [7]. Bu hol kutubxona anjomlari joylardan unumli foydalanish, kutubxonachi mehnatining unumdorligini oshirish, kitobxonlarning adabiyotlar ustida ishlashlarini yanada yengillashtirish kabi ijobiy imkoniyatlar yaratmoqda. Virtual kutubxona orqali kerakli nashrlarni muntazam kuzatib borish, aniqlash, kutubxonaga olish, yirik kutubxonalar bosma nashrlarining to'liq yoki qisman nazorat nusxasini olish, mamlakat ichidagi hamda jahonning yirik kutubxonalari bilan tezkor aloqa o'rnatish imkoniyatlari kengaydi.

Endilikda o'qitilayotgan fanlarning o'quv-uslubiy ta'minotini Davlat ta'lim standartlariga mos ravishda takomillashtirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. "Axborot-resurs markaz"larida zamonaviy kompyuterlar mavjud bo'lib, ularga elektron-multimedia darslik va qo'llanmalari joylashtirilgan. Markazlar "Internet" tarmog'iga ulangan. "Norma" huquqiy-informatsion tizimi ishlamoqda. Markazlarni ilmiy-badiiy, o'quv-uslubiy adabiyotlar hisobiga muntazam boyitib borishga alohida ahamiyat qaratilgan. Ammo axborot olish kafolatlari va erkinliklaridan boshqalarning ichki hayotiga taalluqli axborotni oshkor etish, ta'qiqlangan ilmiy, texnikaviy, kasbiy hamda ishlab chiqarish jarayonlariga oid, shuningdek, davlat siri hisoblangan axborotni to'plash va tarqatish maqsadida foydalanish qonunga binoan javobgarikka sabab bo'ladi [8]. Zamonaviy texnika kutubxonachini qo'l mehnatidan ozod qilib, kitobxonlar bilan madaniy-tarbiyaviy ishlar olib borishga ko'proq vaqt ajratishga imkon bermoqda. Bu esa yoshlarni dunyoqarashini kengayishi va kitobxonlik madaniyatini yuksalishiga xizmat qiladi.

**Xulosalar.** Ushbu o'qish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradigan eng muhim uslubiy usullarni ko'rsatamiz. Birinchidan, bu tabiat rasmlarini, qahramonning xususiyatlarini, uning kechinmalarini qayta tiklash uchun she'riy vositalarni ajratishdir. Muallif so'zining ma'nosining soyalarini tushunish uchun sinonimlarni tanlash juda samarali vositadir. Muallifning tanlovini asoslash va tushunish uchun muallif matnini ataylab buzib ko'rsatilgan matn bilan solishtirish ham o'rinli.

O'qish qadriyatlarini shakllantirish bolaning adabiy rivojlanishidagi asosiy yo'nalishdir. O'quvchi adabiyot nazariyasi va tarixidan yaxshi ma'lumotga ega bo'lishi mumkin, u hatto badiiy asarlarni o'z xohishi bilan va samarali ravishda demontaj qilishi mumkin [9].

Yoshlarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish zarurati kitob va kutubxonalarning rivojlanishi bilan bog'liq jarayon hisoblanadi. Shuning uchun ham donishmandlar "Kitob-tafakkur qanoti" deb bejizga aytishmagan. Bu qanot mustahkam bo'lsa, yuksak kengliklar sari intilishdan tolmaydi. Kitobga bo'lgan qiziqish o'sib kelayotgan yosh avlodning ma'naviy dunyosini hamda kitobxonlik

madaniyatini yuksalishiga xizmat qiladi. Har bir inson kitoblar orqali uning ma'naviy xazinasidan, cheksiz imkoniyatidan iloji boricha ko'proq foydalanib, o'zining, o'zgalarning hayotini mazmunan boyitadi. Kitob-ruhiyat ozuqasi, u bilan do'stlashish nafaqat yoshlarni balki, barcha uchun birdek zarur.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent. O'zbekiston. 2022.
2. Mayo E. The Human Problems of an Industrial Civilization. NewYork :VikingPress, 1960.
3. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, "Xalq so'zi", 2020 yil 24 sentyabr, 202 (7704)-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori 2020 yil 14 dekabrda 781-son qaroriga Toshkent sh., 2020 yil 14 dekabr, 781-son.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi PQ-3271-sonli qaroriga Toshkent sh., 2017 yil 13 sentyabr, PQ-3271-son.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabr "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-son Qarori.[www.lex.uz](http://www.lex.uz).
7. Sh.M.Mirziyoev. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. Toshkent. O'zbekiston. 2021.
8. E.O.Oxunjonov. Turkistonda O'rta asr kutubxonachilik va bibliografiya ishlari madaniyati. Toshkent. 1994.
9. D.N.Uznadze. Kichik sinf o'quvchilarida o'qishga qiziqishni shakllantirish // Psixologiya. 2002 yil. № 9.